

Bild: SF Studios

Utvandrarna

Utvandrarna är historien om Kristina och Karl-Oskar Nilsson som i mitten av 1800-talet bestämmer sig för att lämna Sverige och söka lyckan som invandrare i Nordamerika.

Filmen bygger på Vilhelm Mobergs kända romansvit och ger möjligheten att resa tillbaka till en avgörande händelse i Sveriges historia, emigrationen till Nordamerika. Kristina och Karl-Oskars historia ger en bild av vad det innebär att, oavsett tidsålder, lämna allt för att söka ett bättre liv.

Dessutom ger filmen en intressant möjlighet att jämföra hur deras livsöden tolkas i olika tider och format. Utvandrarna från 2021 kan jämföras med såväl verklig historia som sin litterära förlaga och dess övriga adaptationer på film och scen.

EN FILMHANDLEDNING FRÅN SVENSKA FILMINSTITUTET
Rekommenderad från högskolan och uppåt

Svenska
Filminstitutet

Om filmhandledningen

Film är ett spännande och mångfacetterat pedagogiskt verktyg där våra handledningar är till för att vägleda dig som lärare. Du väljer om du vill ta upp ett eller flera teman ur frågeställningarna och/eller om du kan viga lite mer tid till fördjupning och närstudier av själva filmmediet. Med den här handledningen kan ni även se klipp från filmen för att få ett tydligare underlag och stöd för minnet.

Innan filmen

Innan filmen är det bra att tydligt beskriva för eleverna vad som är syftet med filmvisningen och sätta in filmen i ett pedagogiskt sammanhang. *Utvandrarna* passar exempelvis utmärkt som en del av de samhällsorienterande ämnena och det går att göra olika mycket beroende på tid och ambitionsnivå.

- Uppmana eleverna att fundera på vilken tid som skildras i filmen, varför Kristina och Karl-Oskar emigrerar och vad filmens berättelse kan säga oss idag.

Om filmen ska användas i svenskundervisningen går det att ge ett utdrag ur boken som kan jämföras med någon scen i filmen. Ett sådant tillvägagångssätt är bäst anpassat utifrån de scener som finns tillgängliga som klipp, vilket ni kan läsa mer om i filmhandledningstexten.

Oavsett pedagogisk inramning är det alltid bra att först låta eleverna bemöta själva filmupplevelsen genom att prata igenom vad de tyckte om filmen, dess form och tematik.

Handling

Filmens öppnar med en bild av Kristina sittandes på en hästskjuts. Hon blickar bakåt, mot det hem som hon och hennes familj lämnar bakom sig. Det är Sverige 1849 och Kristina, Karl-Oskar och deras tre barn är på väg mot Nordamerika.

I filmens inledning hoppar berättande mellan familjens nutid, deras resa mot ett nytt liv, och [återblickar](#) till det som har varit. Från tiden då Karl-Oskar först ger luft åt tanken att emigrera till Amerika till det att Kristina går med på förslaget efter det att deras dotter Anna dött. I dessa tillbakablickar ser vi hur livet är hårt och blir än värre när oturen slår till, i form av missväxtår och ett blixtnedslag som sätter eld på deras lada.

När familjen mönstrar på amerikaseglaren möter de två personer hemifrån som också ska emigrera. Det är den lokala "horan", Gladan och hennes dotter. Gladan går direkt till hätsk attack mot Kristina, som hon anser vara högfärdig. På båten träffar de även ett högkyrkligt prästpar.

Efter flera dödsfall och en svår storm anländer båten

Bild: SF Studios

Bild: SF Studios

Amerika, ett främmande land där de inte kan göra sig förstådda. För att ta sig till Minnesota anlitar de en norsk man de mött på båten. För att ha råd att betala honom så gör de, något motvilligt, gemensam sak med Gladan och hennes dotter. När de ska kliva på tåget västerut är deras dotter, Lill-Märta, försvunnen. De kastar sig av tåget och letar efter henne samtidigt som tåget tjuver för avfärd. De räddas av Gladan som hittat Lill-Märta, hon hade vänt tillbaka efter äppelplantan de tagit med hemifrån. Kristina tackar Gladan och ber om förlåtelse för sitt eget beteende. Gladan förvandlas till Ulrika.

Efter en lång tågfärd är sällskapet framme i Taylor Falls i Minnesota. Där möter de pastor Jackson som erbjuder dem mat och husrum. Karl-Oskar är däremot inte nöjd med jordmånen i Taylor Falls utan ger sig ensam iväg för att leta bättre mark. Kristina stannar kvar i Taylor Falls med barnen och under tiden Karl-Oskar är borta växer vänskapen mellan Kristina och Ulrika.

Karl-Oskar återvänder lycklig och familjen flyttar en bit norr om Taylor Falls och börjar det mödosamma arbetet med att bygga sig ett nytt hem. Kristina och barnen planterar Astrakanäppelplantan de släpat med sig hemifrån.

Kristina brottas i tanken med att acceptera att vara både borta och hemma på samma gång. Hon saknar Sverige, sitt sammanhang men knyts närmre till sitt nya hem när hon föder det barn hon burit i magen ändå från Sverige. När verkarna kommer skickar hon Karl-Oskar efter Ulrika och när barnen väl anlant berättar Kristina att dottern ska döpas efter Ulrika.

Den första vintern är svår men de klarar sig och åren tuffar på. En dag får de oväntat besök då prästparet från amerikabåten, Judit och Petrus, slår sig ner i närheten tillsammans med flera andra svenska familjer. De vill

bygga en svensk och luthersk församling och erbjuder sig också att hjälpa Kristina och Karl-Oskar med husbygget. Kristina lever upp men dessvärre innebär det att vänskapen mellan Kristina och Ulrika sätts på prov. Ulrika ska gifta sig med baptistpastorn Jackson och utgör en avfälling enligt Judits och Petrus församling. Även i hemmet orsakar den nya församlingen gnissel när den inte tillåter flickor att börja skolan, ågot som Karl-Oskar och Lill-Märta vill trotsa genom att börja i den amerikanska skolan.

Samtidigt blir Kristina sjuk och doktorn berättar att Kristinas underliv är skadat av allt barnafödande och att hon förmodligen inte klarar ännu en graviditet. De får därför rådet att idka avhållsamhet.

När det sedan är dags för skolstart vill Karl-Oskar blidka sin hustru och tvingar Lill-Märta att stanna hemma hos sin mamma medan han åker med bröderna till skolan. Lill-Märta blir besviken och arg och bråkar med sin mor som i affekt ger dottern örfil. Lill-Märta rymmer till skogs. När hon inte är tillbaka vid kvällningen ber Kristina Judit om hjälp men möts enbart av uppmaningen att komma in och be. Kristina ger sig själv iväg och hittar dottern. Men Lill-Märta har gjort illa foten och i mörkret har de svårt att hitta hem igen. De får hjälp av några urinvånare innan de möter Karl-Oskar som övertygat församlingen att hjälpa till med att leta. Judit uppmanar Lill-Märta ska slänga av sig "indiankläderna" för att inte förledas. Men då sätter Kristina ner foten och sätter sig upp mot henne, prästen och församlingen.

Hemma igen kan inte Kristina längre låta bli, utan går till Karl-Oskars säng och bestämmer sig även för att be Ulrika om förlåtelse, vilket hon får. Tyvärr har Kristina än en gång blivit gravid och precis som doktorn förutspådde går hennes kopp under. Innan Kristina tynar bort hinner hon äta av första frukterna från sitt älskade astrakanträd och

Bild: SF Studios

med Lill-Märtas hjälp skriva ett sista brev till Sverige. Ett brev som avslutas av Lill-Märta med orden "hon är den modigaste jag vet". Året är då 1856. Sju år sedan avresan från Sverige.

Filmen och läroplanen

Utvandrarna passar utmärkt som en fördjupande och engagerande ingång i flera av de samhällsorienterade ämnena både på högstadiet och gymnasiet och kan också användas inom språkundervisningen.

I kursplanerna för historia beskrivs kunskaper om den historiska utvecklingen kring levnadsvillkor, migration och makt som ett centralt innehåll. Kunskaper som fördjupas ytterligare på gymnasiet där eleverna ska "utveckla förståelse av historiska samhällsförändringar".

Även inom geografi och samhällskunskap nämns kunskaper om migration och migrationsmönster och hur samband mellan olika maktstrukturer påverkar samhällsutvecklingen som centralt kunskapsinnehåll.

Inom svenska ska eleverna utveckla strategier för att förstå och analysera texter från olika medier samt ta del av betydelsefulla författare och texter.

Filmens form och innehåll

Filmen och dess förlaga

Utvandrarna bygger på Vilhelm Mobergs romansvit som består av fyra böcker: "Utvandrarna", "Invandrarna", "Nybyggarna" och "Sista brevet till Sverige". Vilhelm Moberg gjorde mycket faktainsamling, både i Sverige och i USA, när hans skrev böckerna som publicerades mellan 1949 och 1959.

Kortfattat handlar *Utvandrarna* om livet i Sverige och slutar när Karl-Oskar och Kristina kommer fram till Amerika. Invandrarna skildrar resan från New York till Minnesota och den första tiden i Taylor Falls. Nybyggarna handlar om åren i Minnesota, hur barnen och samhället växer. Sista brevet till Sverige är mindre redovisande och mer reflekterande och handlar om hur de förändras, av slitet och det nya landet och inkluderar även hur de tar del av flera historiska händelser i USA, som inbördeskriget.

Det är vanligt att göra film efter litterära förlagor och det innebär alltid kompromisser. Det går inte att på film fånga lika mycket, eller samma saker, som det gör i skrift. Filmatiseringarna behöver därför fokusera på det som passar filmmediet bäst och det kräver nästan alltid att de minskar persongalleriet.

De två mest framträdande romanfigurerna som försvinner i denna filmatisering är Robert, Karl-Oskars bror och Danjel Andreasson, Kristinas morbror. Robert är den nyfikne och vetgirige pojken som är den som först drömmer om Amerika och via sitt läshuvud lär sig om kontinenten. Danjel Andreasson är bonden som har blivit frälst och ser sig själv som en del av Guds rike. Han är mer bemedlad än de övriga och lånar pengar till Karl-Oskar och Kristina. Det är också han som betalar för Ulrikas utvandring. Självlämna han Sverige eftersom prästerskapet inte låter honom förrätta nattvarden. I boken är det alltså ett större sällskap som gör gemensam sak och anledningen att de styr just mot Taylor Falls är att sonen till en äldre kvinna i sällskapet redan finns där.

Skillnader som däremot är svåra att fånga i korthet men kan vara intressanta för en djupare analys är hur Kristina framställs och hur hon bemöter Ulrika. Där finns det en rad nyansskillnader i både framtoning och i vilken ordning olika händelser sker som kan påverka hur båda dessa personer uppfattas.

Klipp 1
Källa: SF Studios

Film och bok - Var är Lill-Märta?

När de ska resa vidare från New York västerut med tåget upptäcker de till sin förskräckelse att Lill-Märta är försvunnen. Karl-Oskar och Kristina kastar sig av för att leta.

Titta på [klipp 1](#).

- Hur är denna scen gjord? Hur förmedlar filmen den panik som föräldrarna måste känna när de inte hittar sitt barn och hela deras bohag och övriga familj befinner sig på tåget som strax är på väg att åka.

Lill-Märta räddas av Gladan som fram till dess mest varit en hätsk medpassagerare som de velat hålla sig ifrån. Ulrika säger att hon bara gjorde vad alla skulle ha gjort. Kristina är inte lika säker och efter detta ändrar hon uppfattning om Ulrika.

- Diskutera hur ni upplever att Kristina behandlat Ulrika och tvärtom. Varför tror ni att de har bettet sig på det viset?
- Varför krävs det en sådan omtumlande händelse för att rasera fördomarna? Jämför med hur Lill-Märtas andra försvinnande, när hon flyr till skogs och de får hjälp av urinvånarna, och hur det påverkar Kristina.

Språk och film: Lill-Märtas försvinnande

Scenen där Lill-Märta försvinner finns på ungefär samma sätt i boken men med vissa skillnader. Där är det inte vid avfärd med tåget som hon försvinner utan när de ska gå på en flodbåt.

- Lill-Märtas försvinnande finns i boken "Invandrarna" i fjärde kapitlet i den del som heter Färd med ångskeppet. Läs kapitel i boken eller be er lärare kopiera det åt er

och jämför med filmen.

Genom att läsa igenom detta kapitel och jämföra med filmen belyses en rad generella skillnader mellan film och bok.

- Vad hittar ni för likheter och skillnader? Några saker att beakta är:

Tidsförkortning – Här är ett exempel på hur filmmanuset har förkortat tidsramarna i jämförelse med boken. I boken är vägen västerut mycket mer strapatsrik än den är i filmen, där det upplevs som om de åker tåg hela vägen till Minnesota. I verkligheten var järnvägen endast byggd en liten bit på vägen. Resterande del av resan gjordes via båtar.

Språket – Boken är skriven på dialekt för att lyfta fram huvudpersonernas enkla och småländska bakgrund. Filmatiseringen väljer att inte betona detta utan låter personer prata "vanligt". De lyfter inte heller fram att utvandrarerna lämnar just Ljuders socken i Småland utan kallar det enbart för Sverige. Här är några rader från boken där Karl-Oskar pratar med Kristina:

- Båten åker ifå oss...!
- Men vi kan int' fara ifrå Lill-Märta...?
- Men di annra barnen ä på båten...Allt vårt ä på båten.
- Jag stannar i lann! Vi måste leta efter henne..."

- Ulrika – Får ni någon annan upplevelse av Ulrika via boktexten jämfört med filmen?

I filmen verkar Ulrika osjälviskt kastat sig av tåget för att hjälpa till. I boken är hon precis som Lill-Märta på upptäcktsfärd efter körsbär. Förändrar det på något sätt hur eleverna ser på händelsen? Och varför den händelse i

Klipp 2
Källa: SF Studios

boken inte är lika avgörande för Kristinas omvärderande av Ulrika som i filmen.

Karl-Oskar eller Kristinas röst – När Lill-Märta räddas ombord på båten kan vi läsa hur Karl-Oskar räcker ut sin hand till Ulrika och hur han greppar den hand som hade fört hans barn tillbaka. I filmen tar Karl-Oskar ett steg tillbaka och det är Kristina som direkt anförtror sig åt Ulrika. En tydlig indikation på hur filmen har valt Kristinas perspektiv före Karl-Oskars.

Kristina i fokus

Filmerna öppnar med en närbild bild av Kristina sittandes på en hästskjuts och vi hör hennes inre monolog. Ofta brukar filmer lyfta fram sina huvudpersoner redan från början och denna öppning är en tydlig indikation på att Kristina är filmens centralgestalt. Det är också genom filmerna tydligt att manusförfattarna och regissören har valt att lyfta fram Kristina som bärare av berättelsen på ett helt annat sätt än vad som görs i boken.

- Hur upplever ni Kristina? På vilket sätt kan hon sägas vara filmens huvudperson, mer än Karl-Oskar och Ulrika? Går det att se hur regissören lyfter fram Kristina i de klipp som finns till filmerna?

Kristina är en kvinna som brottas med att våga sätta sig upp mot de maktstrukturer som finns runt om henne. Hon har en man som hon älskar och som älskar henne, men trots det upplever hon det inte som en jämlik relation. Hon är en kvinna som vill förlika sig med sina medmänniskor och med gud men är ändå redo att våga trotsa normer.

- Vad är det som gör att Kristina har blivit en sådan älskad karaktär i Sverige? Vad är det som gör henne älskvärd, svag och stark?

Kristina och Karl-Oskar är också ett känt litterärt kärlekspar.

- Hur är deras relation, på vilket sätt är det tydligt att de verkligen älskar varandra. Finns det något i deras relation som känns förlegat respektive modernt?

Vad är ett hem?

Efter en lång seglats skönjer Kristina och de andra på båten Amerika. Titta på [klipp 2](#) där vi hör Kristina fundera, ”vad är ett hem, landet du kommer ifrån eller platsen du föder dina barn”?

Frågan om vad som är ett hem återkommer i filmerna och inom Kristina pågår en ständig inre kamp om att se både Sverige och USA som ”hem”.

- Hur tror ni att Kristina och de andra på båten känner när de ser Amerika torna upp sig?
- Finns det något i sättet som landsiktningen skildras på som förstärker våra känslor?
- Vad är ett hem för er? Är det en plats eller kan det vara något mer eteriskt, som vissa personer eller något annat?

För Kristina har hemortens astrakanäpple en särskild betydelse. I filmerna släpar hon en planta hela vägen till Amerika, i boken får de frön skickade till sig från Sverige. Men trädets, och äppelns betydelse, är desamma.

- Vad symboliserar äppelna för Kristina?
- Går det att byta identitet och bli någon annan så snart man hamnar i ett nytt land eller i en ny miljö? Eller är man samma person som innan? Jämför gärna Kristina

Bild: SF Studios

med Ulrika, hur skiljer de sig åt och hur olika upplever de att vara invandrare?

Kristina har svårare att anpassa sig och lära sig engelska eftersom hon lever mer avskilt. Ulrika arbetar i handelsbod och gifter sig.

- Tror ni att det påverkar Kristinas attraktion av den svenska kyrkoförsamlingen och på vilket sätt? Hade det varit annorlunda om hon hade lärt sig språket?

Verklighetens amerikaseglare

Uppskatta hur lång tid seglatsen från Sverige till Amerika tog i filmen.

- Hur många dagar är de till sjöss?

I boken tar det mer än två månader för båten att komma fram eftersom de kämpar med motvind.

- Känns det lika länge i filmen och hur lång tid tog det för verklighetens emigranter att ta sig över Atlanten? Jämför gärna 1850 med 1900.

När Kristina och Karl-Oskar anländer till Taylor Falls finns det ingen ordnad infrastruktur eller kultur.

- Fundera över vad som behövs när man ska bygga ett nytt samhälle och redovisa era svar för klassen.

Utvandrarna, friheten och religionen

Ända sedan skeppet Mayflower anlände till den nya världen på 1600-talet med engelska puritaner har utvandringen knutits samman med religionsfrihet. För puritanerna var det ett sätt att fritt få utöva sin egen tro som hemma i England ansågs sekteristisk och vars utövare

förföljdes. För andra, som Karl-Oskar, var det snarare en möjlighet att fly kyrkans inflytande på vardagen och en av få en möjlighet att tjäna sig själv och få ekonomisk stabilitet för sin familj. För dem, som likt Kristina, som har vuxit upp i den svenska protestantiska kyrkan kan det vara svårt att våga säga emot läran. Speciellt när man aldrig har fått någon annan information. För henne var det gud som styrde över allt.

- På vilket sätt styr kyrkan över Karl-Oskar och Kristina hemma i Sverige? Vad finns det för tecken på maktutövning men också givmildhet?

När den svenska församlingen växer fram runt omkring Karl-Oskar och Kristina i Minnesota är Karl-Oskar rädd för att det än en gång kommer att innebära begränsningar. Han ifrågasätter också om de regler som etableras kommer från gud eller prästen. Karl-Oskar och Kristina ser på kristendomen på lite olika sätt. Han menar att gud hjälper den som hjälper sig själv, medan Kristina mer ser religionen som regler man inte ska trotsa.

- Kan ni nämna exempel på hur Karl-Oskars och Kristinas respektive tro hjälper eller begränsar dem och deras liv?

Svenska kyrkan nu och då

Kristina har aldrig fått lära sig att skriva och när en skola byggs i Minnesota säger prästen att den enbart är för pojkar. Flickorna ska bara få lära sig läsa katekesen. Dessutom ska kvinnan rätta sig efter mannen, säger prästen.

- Undersök tillsammans hur den svenska kyrkan och skolväsendet fungerade i mitten av 1800-talet och hur den såg på frikyrkor. Vad har förändrats sedan dess?

Bild: SF Studios

Emigrationen till Nordamerika är en avgörande händelse i Sveriges historia.

- Försök att hitta verklighetens motsvarigheter till Karl-Oskar och Kristina. Leta fakta som knyter an till filmen och sök upp Taylor Falls på kartan. Undersök hur den svenska invandringen dit har satt sina spår i den amerikanska historien.

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

Läs, se och lyssna

Utvandrar-sviten (Vilhelm Moberg, 19-19)

"Swede Hollow" av Ola Larsmo,

Filmerna Utvandran och Nybyggarna (regi: Jan Troell 19 respektive 19)

Lyssna på musiken Kristina från Duvemåla (Benny Andersson och Björn Ulvén,).

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Sverige, 2022

Regi: Erik Poppe

Manus: Siv Rajendram Eliassen, Anna Bache-Wiig

Foto: John Christian Rosenlund

Klippning: Einar Egeland

Producent: Fredrik Wikström Nicastro

I rollerna

Kristina – Lisa Carlehed

Karl Oskar – Gustav Skarsgård

Ulrika – Tove Lo

Lill-Märta – Kerstin Linden

Judit – Sofia Helin

Petrs – Rasmus Lindgren

Åldersgräns: 11 år

Längd: 2 tim 26 min

Distributör: SF Studios/Swedish Film

Filmen kan också finnas i utbudet hos din medie-central.

REDAKTION

Text: Per Eriksson

Redaktör: Anna Håkansson

Svenska Filminstitutet, september 2022

KONTAKT

filmiskolan@filminstitutet.se

filminstitutet.se/filmpedagogik

Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar.

Här kan ni lära er mer om hur en hittar och bokar film för visningar i lärande sammanhang.

filminstitutet.se/skolbio